

The background of the entire page is a painting. It depicts a baptism taking place in a river. A man in a white robe is pouring water over the head of a person being baptized. Another person stands nearby. The scene is framed by the dark, gnarled trunks and branches of trees in the foreground. In the background, across the river, there are hills and a church with a tall spire.

Bolesław Parma

CZEGO PISMO ŚWIĘTE UCZY O CHRZCIE?

„Kto uwierzy i ochrzczony zostanie, będzie zbawiony,
ale kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16.16).

Wydawca:

Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego.,
44-300 Wodzisław Śl., skr. poczt. 35,
nr tel. 661 316 897
www.zboryboze.pl

Wprowadzenie

Mija XX wieków od czasu, gdy Jezus Chrystus oraz apostołowie wzywali swoich słuchaczy do nawrócenia (odwrócenia się od grzechu i zwrócenia się do Boga) i chrztu. Wielokrotnie czytamy o tym w Nowym Testamencie. Księga ta wyraźnie uczy też, że istnieje tylko jeden chrzest (Ef 4.5).

Niestety, dziś na ten temat istnieje wiele przeciwstawnych opinii. Jedni uważają, że chrzest w ogóle jest niepotrzebny. Inni „chrzczą” już niemowlęta, dowodząc, że chrzcić można nie tylko przez całkowite zanurzenie w wodzie – jak uczy Pismo Święte (Dz 8.36-39) – ale również przez pokropienie lub polanie. Ponadto różnice

wynikają także w związku z samą formułą chrztu. Jedni obstają bowiem przy formule zapisanej w Ewangelii Mateusza i mówią, że chrzcić należy wyłącznie „w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (28.19), inni natomiast powołują się na szereg tekstów Nowego Testamentu, które niezbiecie dowodzą, że apostołowie dokonywali chrztu w imieniu Pana Jezusa Chrystusa. Które stanowisko jest właściwe?

Przyjrzyjmy się bliżej tym zagadnieniom. Rozpocznijmy od ważności chrztu, od jego pochodzenia.

Boże zarządzenie

Mówiąc o chrzcie, przede wszystkim należy podkreślić, że chrzest jest Bożym zarządzeniem, pochodzi więc od Boga. Skąd nam o tym wiadomo? Stąd, że zaświadczył o tym zarówno Jan Chrzciciel, jak i sam Jezus Chrystus. W Ewangelii św. Mateusza czytamy: „*Wtedy przyszedł Jezus z Galilei nad Jordan, do Jana, aby się dać ochrzcić przez niego. Ale Jan odmawiał mu, mówiąc: Ja potrzebuję chrztu od ciebie, a ty przychodzisz do mnie? A Jezus odpowiadając rzekł mu: Ustąp teraz, albowiem godzi się nam wypełnić wszelką sprawiedliwość. Tedy mu ustąpił. A gdy Jezus został ochrzczono-*

ny, wnet wystąpił z wody, i oto otworzyły się niebiosy, i ujrzał Ducha Bożego, który zstąpił w postaci gołębiczy i spoczął na nim. I oto rozległ się głos z nieba: *Ten jest Syn mój umiłowany, którego sobie upodobałem*” (Mt 3.13-17, por. Łk 3.21-23).

Zarówno z Ewangelii synoptycznych, jak i z Ewangelii św. Jana wynika więc, że Jan chrzczył tylko dlatego, bo „doszło go Słowo Boże” (Łk 3.2). Powiedział: „**Ten, który mnie posłał, abym chrzczył wodą, rzekł do mnie: Ujrzysz tego, na którego Duch zstępuje i na nim spocznie, Ten chrzci Duchem Świętym. A ja widziałem to i złożyłem świadectwo, że ten jest Synem Bożym**” (J 1.33-34).

Co więcej, o tym, że chrzest Jana był z „nieba”, a nie „z ludzi” (Mt 21.25), świadczą nie tylko słowa Jana Chrzciciela, ale również przykład Jezusa Chrystusa (por. Mt 3.17; Mk 1.11; Łk 3.22; J 1.33) oraz następujące polecenie: „*Idąc na cały świat, głoscie ewangelie wszystkiemu stworzeniu. Kto uwierzy i ochrzczony zostanie, będzie zbawiony, ale kto nie uwierzy, będzie potępiony*” (Mk 16.15-16).

Jak zatem widać, Chrystus nie tylko nakazał chrzczyć, ale również przez swój chrzest pokazał w jaki sposób należy chrzczyć oraz jakie warunki musi spełniać osoba przystępująca do tego doniosłego wydarzenia, tak, aby nie było w tej sprawie żadnych wątpliwości.

Chrzest niemowląt

A co z tzw. chrztem niemowląt? Zobaczmy najpierw, co na ten temat mówią źródła katolickie. W Katechizmie Kościoła Katolickiego czytamy:

„*Gdy ktoś chciał stać się chrześcijaninem, musiał – od czasów apostołskich – przejść pewną drogę i wtajemniczenie złożone z wielu etapów. Można tę drogę przejść szybciej lub wolniej. Zawsze powinna ona zawierać kilka istotnych elementów: głoszenie słowa, przyjęcie Ewangelii, które pociąga za sobą nawrócenie, wyznanie wiary, chrzest...*” (p. 1229).

Podobnie pisze znany teolog katolicki, ks. **Wacław Świerżawski**:

„*W pierwszych wiekach chrześcijaństwa, zwłaszcza do czasów edyktu mediolańskiego (313 r.), zanim chrześcijaństwo mogło wyjść z katakumb, chrztu udzielano tylko ludziom dorosłym. Żądano od nich podstawowej decyzji opowiedzenia się za Chrystusem, tak dalece, że aż do świadectwa z własnego życia. (...) Przygotowanie kandydata do chrztu – a więc nie jego rodziców, nie chrzestnych, ale jego samego – trwało trzy lata. Nauka kończąca się egzaminami, połączona była z praktyką pokuty, postu i modlitwy.*

Katechumen, jeszcze nie będąc ochrzczone, już miał żyć jak chrześcijanin” („Chrzest”, 1983 r.).

O tym, jak bardzo chrzest niemowląt powoduje zakłopotanie u wielu teologów katolickich, świadczą również słowa ks. **M. Malińskiego**, który pisze:

*„Ta praktyka stwarza wiele trudności teologicznych. Sensowność chrztu dziecka jest przez wielu teologów kwestionowana. Argumentacja jest wciąż podobna: sakrament jest sposobem przekazu rzeczywistości nadprzyrodzonej poprzez liturgiczne obrzędy. Ażebymy ktoś mógł przyjąć sakrament, musi być w stanie odebrać: zrozumieć rytuał sakramentalny i zaakceptować go aktem swojej woli. Ponieważ w wypadku dziecka jest to niemożliwe, wobec tego **nie można mówić o sakramencie chrztu niemowląt**” („Po co sakramenty?”, 1984 r.).*

Jak widać, sam Kościół przyznaje, że początkowo chrztu udzielano wyłącznie osobom dorosłym i to po odpowiednim przygotowaniu. Nic dodać, nic ująć. Ponadto – jak to już wyżej zostało wyrażone – praktyce tzw. chrztu niemowląt sprzeciwiają się podstawowe warunki chrztu. Jakież?

Warunki chrztu

Po pierwsze – według Nowego Testamentu zanim ktoś zostanie ochrzczone, musi najpierw uwierzyć, czyli poznać, zrozumieć i przyjąć Ewangelię. *„Wiara jest bowiem ze słuchania, a słuchanie przez Słowo Chrystusowe”* (Rz 10.17). Chrystus wyraźnie powiedział: *„Kto uwierzy i ochrzczone zostanie, będzie zbawiony, ale kto nie uwierzy, będzie potępiony”* (Mk 16.16).

Nowy Testament jasno i wyraźnie naucza więc, że chrzczono wyłącznie osoby w pełni świadome i wierzące. Przykładem tego mogą zgromadzeni w dniu Pięćdziesiątnicy Żydzi (Dz 2.37-41), dworzanin królowej Etiopii (Dz 8.26-39), Korneliusz i jego domownicy (Dz 10.28-48), czy też Lidia i stróż więzienny z rodziną (Dz 16.13-15,25-33).

Po drugie – Biblia wyraźnie uczy również o konieczności upamiętania. Sam bowiem chrzest nikogo nie zbawi, jeśli wcześniej nie przeżył głębokiej skruchy, czyli jeśli nie wyznał i nie porzucił grzechu. Na tym przecież

głównie polega upamiętanie (pokuta-skrucha). Biblia mówi: „*Kto ukrywa występki, nie ma powodzenia, lecz kto je wyznaje i porzuca, dostępuje miłosierdzia*” (Prz 28.13) oraz: „*Wydawajcie owoc godny upamiętania*” (Mt 3.8, por. Dz 2.37-38; 3.19; 17.29-31; 26.20).

Tak więc, chociaż chrzest jest ważny („*Kto umie dobrze czynić, a nie czyni, dopuszcza się grzechu*” – Jk 4.17), to jednak decydujące znaczenie ma skrucha i wiara – jak napisano: „*Jeśli wyznajemy grzechy swoje, wierny jest Bóg i sprawiedliwy i odpuści nam grzechy, i oczyści nas od wszelkiej nieprawości*” (1 J 1.9).

Po trzecie – to o czym wyżej mówiliśmy wiąże się oczywiście z przyjęciem w wierze Jezusa Chrystusa jako Pana i Zbawiciela. „*Tym bowiem, którzy go przyjęli, dał prawo stać się dziećmi Bożymi, tym, którzy wierzą w imię jego, którzy narodzili się (...) z Boga*” (J 1.12-13, por. J 3.3-8, 14-18).

Krótko mówiąc, chrzest jest manifestacją żywej wiary, bez której „nie można podobać się Bogu” (Hbr 11.6) oraz upamiętania i przyjęcia Chrystusa; jest symbolem śmierci dla grzechu i zmartwychwstania w Chrystusie do nowego życia (por. Rz 6, 1-6).

Formuła chrztu

Wiadomo, że w Ewangelii Mateusza znajduje się polecenie, by apostołowie nauczali wszystkie narody, chrzcząc je w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego (Mat.28,19). Słowa te stanowią dla wielu kościołów podstawę nauki o Trójcy Świętej, a także podstawę dla formuły chrzcielnej. Czy słusznie?

Oto co czytamy w przypisach książki ks. M. Malińskiego pt. „Po co sakramenty” (s. 290):

„Chrzest w Nowym Testamencie był (...) chrztem w imię Jezusa (Dz 2.38; 8.16; 10.48; 19.5). Później w imię Trójcy Świętej (Mt 28.19)”.

Dlaczego jednak dopiero później w „imię Trójcy”? Odpowiedź może być tylko jedna: ponieważ chrzest w imię Trójcy bezpośrednio wiąże się z powstaniem dogmatu o Trójcy Świętej. Dogmat ten zaś – jak wiadomo – został uroczystie zatwierdzony dopiero na soborach w Nicei w 325 r. i Konstantynopolu w 381 r. (por. „Słownik mitów i tradycji kultury”, PIW Warszawa 1985, hasło TRÓJCA, s.1204). Dopiero więc od IV wieku może być mowa o chrzcie trynitarnym. Wcześniej praktykowany był chrzest biblijny, zgodnie z następującymi tekstami z Nowego Testamentu:

„Upamiętajcie się i niechaj się każdy z was da ochrzcić w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów waszych, a otrzymacie dar Ducha Świętego” (Dz 2.38);

„Byli tylko ochrzczeni w imię Pana Jezusa” (Dz 8.16);

„I rozkazał ich ochrzcić w imię Jezusa Chrystusa” (Dz 10.48);

„A gdy to usłyszeli, zostali ochrzczeni w imię Pana Jezusa” (Dz 19.5).

„Aleście obmyci, uświęceni, i usprawiedliwieni w imieniu Pana Jezusa Chrystusa i w Duchu Boga naszego” (1 Kor 6.11).

Aluzję do chrztu w imię Jezusa zawiera również tekst z 1 Kor 1.13. Ponadto List Jakuba (2.7) pokazuje nam, że przy chrzcie wymawiano to właśnie imię, które w formule trynitarniej nie występuje, gdyż nie występuje w niej żadne konkretne imię.

Poza tym, chociaż znane jest nam imię Ojca – Boga JHWH, czyli Jahweh, Jego Syna – Jehoszua (polskie Jezus), to nikt nie zna imienia Ducha Świętego, bo Biblia nie mówi o trzeciej osobie boskiej, jak naucza Kościół katolicki (również inni za jego przykładem!), przedstawiając tegoż Ducha jako „Pana i Ożywiciela, który z Ojcem i Synem wspólnie odbiera uwielbienie i chwałę” (por. Nicejsko-konstantynopolitańskie wyznanie wiary).

Zachodzi pytanie: jeśli Pisma apostołskie tak jasno i wyraźnie uczą o chrzcie w imię Jezusa, a Sobór Nicejski w imię Trójcy, to jak w rzeczywistości brzmiało polecenie Chrystusa? Jeśli chrzest trynitarny ukształtował się dopiero w IV wieku, to co sądzić o formule chrztu zawartej w Ewangelii Mateusza (28.19)?

Zanim odpowiemy sobie na to pytanie, warto najpierw zauważyć, że formuła z Mt 28.19 – zgodnie z nauką apostołską – nie pasuje do znaczenia chrztu, czyli zanurzenia w życie, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa (Rz 6.3-6).

Po drugie – nic nie wskazuje na to, aby taką właśnie formułę chrztu słyszeli apostołowie, skoro całe Dzieje Apostolskie mówią wyłącznie o chrzcie w imię Jezusa Chrystusa.

Po trzecie – trynitarna formuła odbiega również od kontekstu i podmiotu, czyli tej osoby – Chrystusa – który powiedział: „*Dana mi jest wszelka moc*” (w. 18) oraz: „*A oto Ja jestem z wami...*” (w. 20).

Po czwarte – według znamienitego historyka **Euzebiusza z Cezarei** (ok. 265 - ok.340 r.) tekst z Ewangelii Mateusza odbiega od tego, jak został oddany w większości przekładów (więcej na ten temat w dalszej części tego opracowania). Oto co na ten temat mówią źródła katolickie. W Encyklopedii Katolickiej (KUL, t. III, hasło „Chrzest”, s. 354) czytamy:

„Obecnie teologowie biblijni przyjmują, że **formuła trynitarna ma charakter redakcyjny**, stanowi odbicie praktyki Kościoła pierwotnego. Jezus chciał najprawdopodobniej zaznaczyć jedynie: *Udzielajcie im chrztu w imię moje, tzn. na mój rozkaz, z mojej mocy, by odróżnić swój chrzest od chrztu Jana Chrzciciela*”.

Ksiądz prof. **Józef Kudasiewicz** pisze:

„W Jezusowym nakazie chrztu (Mat.28,19) (...) udzielając im chrztu »w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego« należy odróżnić autentyczne, pierwotne słowa Pana od elementów interpretacyjno-redakcyjnych.

Uroczysta forma trynitarna: »Ojciec, Syn, Duch Święty« – jest formułą liturgiczną chrztu w Kościele pierwotnym. Brak jest tej formuły w nakazie chrztu zawartym w Ewangelii Marka (16,16). W nakazie misyjnym

(Mat.28,16-20) Jezus mówi uczniom, co mają czynić: idźcie, czyńcie uczniami, udzielajcie chrztu, uczcie. Wszystkie te nakazane czynności odpowiadają: Co należy czynić? Natomiast formuła trynitarna odpowiada na pytanie: Jak należy chrzcić? Wylamuje się więc z poprzedniej serii. **Jakie więc słowa wypowiedział sam Jezus? Współcześni badacze przyjmują prawie powszechnie, że Jezus wypowiedział następujące zdanie: »(...) udzielając chrztu w imię moje«.** W ten sposób swój chrzest przeciwstawił dotychczasowym praktykom chrzcielnym. Formuła »w imię moje« ma znaczenie przyczynowe, wskazuje na źródło, z którego chrzest czerpie swą moc. Tak rozumiane powiedzenie Jezusa zgodne jest ze zdaniem wprowadzającym: »Dana jest mi wszelka moc« (Mat. 28,18). Apostołowie i Kościół pierwotny, nawiązując do słowa Jezusowego, zamiast zaimka dzierżawczego »moje« wstawiali imię Jezusa. Stąd też w formułach chrzcielnych Dziejów Apostolskich spotyka się następujące formuły: »w imię Jezusa Chrystusa« (Dz.Ap. 2,38;10,48) lub »w imię Pana Jezusa« (8, 16; 19,5) („Jak rozumieć Pismo Święte?” KUL, Lublin 1987, cz. III: „Jezus historii – Chrystus wiary”, s. 106 i 107).

Podobne czytamy w Słowniku Teologii Biblijnej:

„Chrzest przyjmowany w imię Jezusa Chrystusa lub w imię Pana Jezusa (Dz.Ap.2,38; 8,16; 10,48; 19,5; 1Kor.6,11) sprawia, że ochrzczony należy już do Chrystusa i że jest z Nim wewnętrznie zjednoczony. Ten główny skutek chrztu jest przedstawiony w różny sposób: ochrzczony przyobleka się w Chrystusa, stanowi z Nim jedno ciało (Gal.3,27; Rzym.13,14), poza tym wszyscy, którzy przyjmują chrzest, są zjednoczeni między sobą w tej samej jedności z Chrystusem (Gal.3,28) i z Jego chwalebnyim ciałem (1Kor.12,13; Ef.4,4), od tego momentu stanowią już z Chrystusem jednego Ducha (1Kor.6,17).

Chrzest w imię Jezusa każe się domyślać, że przy chrzcie tym posługiwano się najprawdopodobniej formułą, w której był wzmiankowany tylko Chrystus” (ks. Xavier Leon-Dufour, tł. bp. K. Romaniuk, Pallottinum Poznań 1982, s. 133).

„Od samego początku Kościół udzielał chrztu w imię Jezusa, tzn. z myślą o powiązaniu chrzczonego z Jezusem i z Jego mocą jako Pana” (Xavier Leon- Dufour, „Słownik Nowego Testamentu”, tłum. bp. K. Romaniuk, Księgarnia św. Wojciecha Poznań 1986, s.188 i 189).

Tak uważa również ksiądz **L. Baltera**:

„Jest nim chrzest udzielany i przyjmowany w imię Jezusa Chrystusa. Na rolę chrztu zwraca apostoł szczególną uwagę Koryntianom, gdyż źle pojęta rola szafarza tego sakramentu doprowadziła do rozbicia korynckiej gminy. Paweł wykazuje z całą stanowczością, że nie to jest ważne, kto był szafarzem chrztu: Paweł, Kefas czy Apollos. Przy tej sposobności pozwala sobie na hiperboliczne zminimalizowanie jakby całego sakramentu chrztu, gdy wypowiada takie oto zdanie: »Dziękuję Bogu, że prócz Kryspusa i Gajusa nikogo z was nie ochrzciłem. Nie posłał mnie Chrystus, abym chrzczył, lecz abym głosił ewangelie« (1Kor.1,16). Ważne jest to, że wszyscy ten sam chrzest, w imię tego samego Chrystusa przyjęli» („Człowiek we wspólnocie Kościoła”, ATK Warszawa 1979, s. 22).

Jak widać, wszystkie powyższe wypowiedzi wyraźnie potwierdzają, że tekst z Mt 28.19 jest jedynie parafrazą. Wielu biblistów uważa go wręcz za nieautentyczny, podobnie jak nieautentyczny okazał się tekst z Pierwszego Listu św. Jana (5.7). Przyznają oni zatem, że chrzest w imię Trójcy wprowadzony został znacznie później.

Ale są również obrońcy trynitarniej formuły, którzy powołują się na „Didache 7,1-3” i twierdzą, że formuła była ta znana już wcześniej. Czy to jednak świadczy na korzyść tejże formuły? Bynajmniej! Nawet bowiem gdyby tak było, to nie zmienia faktu, że Nowy Testament uczy wyłącznie o chrzcie w imieniu Jezusa. Warto też zauważyć, że jedyny rękopis „Didache” pochodzi z XI wieku. (por. „Pierwsi świadkowie”, ZNAK Kraków 1988, s. 38). Nie dysponujemy zatem oryginalnym wydaniem tego dzieła, a jedynie kopią z późniejszych wieków. Poza tym, jeśli ktoś przedkłada tekst „Didache” nad jednoznaczne stanowisko Nowego Testamentu, powinien również przyjąć inne zalecenia tego „dzieła”, które na przykład uczy, że chrztu – gdy w pobliżu nie ma zbiornika wodnego – można dokonać przez polanie (7,2-3). Należy też pościć w środy i piątki – jak uczy Didache (8,1). Swoją drogą, czy chrześcijanie powinni „wierzyć, jak powiada Pismo” (J 7.38), czy też jak uczy „Didache”? Odpowiedź jest aż nadto oczywista. Bowiem tylko Pismo (łac. *sola scriptura*) jest źródłem nauki i wiary chrześcijańskiej, a ono niezbicie dowodzi, że przy chrzcie wymawiane było imię Jezusa, a nie formuła trynitarna z Mt 28.19.

Idźmy jednak dalej, ponieważ na fakt chrztu w imię Jezusa Chrystusa w 1901 r. zwrócił uwagę również znany biblista z Oxfordu **Frederick Cornwallis Conybeare**, który w „The Eusebian Form of the Text of Matthew 28.19” pisał, że historyk **Euzebiusz z Cezarei** aż 18 razy przytoczył Mt 28,19-20, ale nigdy w takim

brzmieniu, jakie występuje w polskich przekładach Biblii, ale zawsze o następującej treści:

„Idźcie, pozyskujcie uczniów ze wszystkich narodów w imię moje, ucząc ich przestrzegać wszystkiego, co wam nakazałem”.

Co więcej, o tym, że tekst z Mt 28,19 nie zawierał nawet polecenia chrztu (coż dopiero trynitarniej formuły), przeczytać możemy również w powszechnie dostępnej „Historii Kościelnej” Euzebiusza. Oto interesujący nas cytat:

„Inni wreszcie apostołowie, narażeni na tysiączne zasadzki na swe życie, opuścili ziemię żydowską i wyruszyli na opowiadanie i nauczanie do wszystkich narodów, pełni mocy Chrystusa, który rzekł do nich: »Idźcie i nauczajcie wszystkie narody w Imię Moje«” („Pisma Ojców Kościoła” t. III, s. 96, Poznań 1924).

Mamy tu niepodważane przez żadnego historyka doniesienie, że pierwotnie polecenie Chrystusa brzmiało tak, jak egzegeci wnioskuje z badań nad tekstem Mt 28.19. Polecenie to pasuje doskonale do paralelnej wypowiedzi z Łk 24.46-47, które mówi, że „w imię jego ma być głoszone wszystkim narodom upamiętanie dla odpuszczenia grzechów”. Krótko mówiąc, Euzebiusz, który spisywał swoją „Historię Kościoła” przed soborem nicejskim, nie znał, albo przynajmniej nie uznawał nakazu chrztu w trzy imiona.

Oto dlaczego trynitarną formułę chrztu od XIX wieku kwestionuje coraz więcej biblistów.

Na przykład wybitny protestancki znawca Nowego Testamentu **Rudolf K. Bultmann** stwierdził, że „chrzest w jedno imię dotyczył chrztu w imię

Pana Jezusa Chrystusa, później rozszerzono go na imię Ojca, Syna i Ducha Świętego” („Theologie des Neuen Testaments”, 1961, s. 133).

Również inny luterński teolog, **Adolf von Harnack**, o trynitarnej formule powiedział, że „*nie są to słowa Pana*” („Dogmengeschichte”, t. 1, s. 68).

Podobnie wyraził się **E. Knupfer**: „*Uderzający kontrast i nielogiczna wewnętrzna niespójność tego zapisu (...) nasuwa podejrzenie o umyślnym skażeniu [tekstu] na korzyść nauki o Trójcy*” („The Question of the Trinity and Mat. 28.19”, *Fraternal Visitor*, June 1924, s. 147, 151).

Również **Edmund Schlink** pisze: „*Nakaz chrztu w formie zawartej w Mateusza 28:19 nie może być historycznie pierwotnym chrztem chrześcijańskim. Należy co najmniej przyjąć, że tekst został przekazany w postaci rozszerzonej przez Kościół*” („The Doctrine of Baptism”, Saint Louis – New York, 1972, s. 28).

Co ciekawe, „jeszcze w VI wieku katolicki papież **Pelagiusz II** (579-590) stwierdził, że »jest wielu, którzy mówią, że chrzczą jedynie w imię Chrystusa i przez jedno zanurzenie«” (ks. prof. dr **Marian Pastuszko**, „Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu”, t. I, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1983).

Również ks. bp **Kazimierz Romaniuk** ma wątpliwości do trynitarnej formuły. Oto co pisze:

„*Znacznie częstsze są w Nowym Testamencie wzmianki o chrzcie w imię Jezusa lub w imię Pana Jezusa (...). Niewykluczone więc – to opinia większości dzisiejszych egzegetów – że formuła trynitarzna jest tworem nieco późniejszym (...)*” („Sakramentologia biblijna”, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1994, s. 19).

Jak to się stało, że ta formuła znalazła się w Ewangelii Mateusza?

Odpowiedź na to pytanie może być tylko jedna: skoro aż około dziesięć tekstów Nowego Testamentu mówi o chrzcie w imieniu Jezusa Chrystusa, a sami teologowie katolicy i protestanci oraz historycy mówią o późniejszej redakcji tekstu, to formuła „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” musiała zostać dodana później. Przemawia za tym również fakt, że nawet **Atanazy**, który w IV wieku próbował biblijnie uzasadnić istnienie tzw. Trójcy Świętej, nie powoływał się na tekst z Mt 28,19. Dlaczego tego nie uczynił? Ponieważ tekst ten pierwotnie - jak pisał Euzebiusz - nie zawierał formuły trynitarnej, a tylko słowa przytaczane przez niego (tj. Euzebiusza).

Jak zatem widać, wprowadzony w IV wieku chrzest w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego nie posiada żadnych – ani biblijnych, ani racjonalnych

podstaw. Dlatego też ze wszechmiar słuszne jest, aby wszyscy wierzący, którzy chcą budować wyłącznie na fundamencie proroków i apostołów (Ef 2.20), powrócili do tego, co było na początku, czyli do chrztu w imię Pana Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów. Dodam, że w niektórych zborach – po przeczytaniu podobnego pracowania – już to uczyniono, i mam nadzieję, że nie będzie to przypadek odosobniony...

Znaczenie chrztu

Pisma apostolskie nie pozostawiają też wątpliwości co do znaczenia chrztu. Apostoł Paweł napisał:

„(...) my wszyscy, ochrzczeni w Chrystusa Jezusa, w śmierć Jego zostaliśmy ochrzczeni. Pogrzebani tedy jesteśmy wraz z nim przez chrzest w śmierć, abyśmy jak Chrystus w wskrzeszony został z martwych przez chwałę Ojca, tak i my nowe życie prowadzili (...). Wiedząc to, że nasz stary człowiek został wspólnie ukrzyżowany, aby grzeszne ciało zostało unicestwione, byśmy już nadal nie służyli grzechowi (...). Niechże więc nie panuje grzech w śmiertelnym ciele waszym, abyście nie byli posłuszni pożądliwości jego (...), ale oddawajcie siebie Bogu jako ożywionych z martwych, a członki swoje Bogu na oręż sprawiedliwości” (Rz 6.3-4,6,12-13).

Również w innych miejscach czytamy:

„Bo wszyscy, którzy zostaliście w Chrystusie ochrzczeni, przyoblekliście się w Chrystusa” (Gal 3.27).

„I w nim też zostaliście obrzezani, nie z ręką ludzką, gdy wyzuliście się z grzesznego ciała ziemskiego; to jest obrzezanie Chrystusowe. Wraz z nim zostaliście pogrzebani w chrzcie, w którym też razem zostaliście wspólnie wzbudzeni przez wiarę w moc Boga, który go wzbudził z martwych. I was, którzy umarliście w grzechach i w nieobrzezanim ciele waszym, wspólnie z nim ożywił, odpuściwszy nam wszystkie grzechy” (Kol 2.11-13).

Krótko mówiąc – według św. Pawła – kto nie umarł z Chrystusem w chrzcie, nie może być z Nim wzbudzony do życia wiecznego. Chrzest na odpuszczenie grzechów wiąże się więc z pogrzebaniem naszego starego życia, by zacząć nowe życie (bez grzechu) w Jezusie Chrystusie.

„A tak, jeśliście wzbudzeni z Chrystusem, tego co w górze szukajcie (...); O tym, co w górze myślcie, nie o tym, co na ziemi. Umarliście bowiem, a życie wasze jest ukryte wraz z Chrystusem w Bogu” (Kol 3.1-3).

Poza tym chrzest to również przyłączenie do Ciała Chrystusa – Jego Zboru. Czytamy: *„Ci więc, którzy przyjęli słowo jego, zostali ochrzczeni i*

pozyskanych zostało owego dnia około trzech tysięcy dusz. I trwali w nauce apostołskiej i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach” (Dz 2.41-42).

„Bo też w jednym Duchu wszyscy zostaliśmy ochrzczeni w jedno ciało – czy to Żydzi, czy Grecy, czy to niewolnicy, czy wolni, i wszyscy zostaliśmy napojeni jednym Duchem” (1 Kor 12.13, por. Ef 3.6; 4.5).

Innymi słowy: kto kwestionuje potrzebę przynależności do zboru, kwestionuje również istotę samego chrztu. A wtedy też – zgodnie z tym co napisał apostoł Paweł – można zapytać: jakim Duchem taki człowiek został napełniony? Duch Boży prowadzi bowiem zawsze do jedności ludzi wierzących, ich wzajemnej uległości, miłości, poświęcenia i służby „jedni drugim”.

Jak zatem widać, chrzest ma głębokie duchowe znaczenie. Po pierwsze – jest on pamiątką śmierci, pogrzebania i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Po drugie – jest zewnętrznym wyrazem nawrócenia i opowiedzenia się za Chrystusem. Po trzecie – jest on Bożym aktem włączenia w jedno Ciało Chrystusa, czyli jedyną drogą przyłączenia się do zboru chrześcijańskiego. Po czwarte – jest on również publicznym świadectwem nowego życia w Chrystusie Jezusie.

Tego zatem uczy Nowy Testament o chrzcie. Pozostaje jedynie pytanie: jakie ma on znaczenie dla Ciebie, Drogi Czytelniku? Czy zostałeś prawidłowo ochrzczone? Czy byłeś odpowiednio przygotowany do jego przyjęcia?

Jeśli na te pytania nie możesz odpowiedzieć twierdząco, albo masz jakiegokolwiek wątpliwości związane z wcześniej przyjętym chrztem, niech to opracowanie pomoże Ci podjąć właściwą decyzję.

DODATEK (opracował Grzegorz Kaszyński)

12 PRZEKŁADÓW NOWEGO TESTAMENTU BEZ TRIADYCZNEJ FRAZY CHRZCIELNEJ W MT 28.19

1. The Gospel of Jesus Critically Reconstructed from the Earliest Sources (Clayton R. Bowen, 1916): archive.org/details/cu31924029339383 (6-05-2013)

19-20 „Idźcie więc i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów, chrzcząc ich w imię moje, ucząc ich przestrzegać wszystkiego, co ja wam nakazałem; a oto ja jestem z wami zawsze, aż do końca świata”.

19-20 Go ye therefore, and make disciples of all the nations, baptizing them in my name, teaching them to observe all things whatsoever I commanded you; and lo, I am with you always, even unto the end of the world.

W komentarzu czytamy: (...) chrzest „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” zastąpił w naszych manuskryptach oryginalny chrzest „w imię moje”.

2. 2001 Translation – An American English Bible (główny wyd. Jim Wheeler, 2001): wersja elektroniczna: <http://www.2001translation.com/> (5-02-2010)

19-20 „Idźcie więc i czyńcie uczniów we wszystkich narodach w imię moje; uczcie ich przestrzegać wszystkiego, co ja wam nakazałem. A (oto) ja będę z wami każdego dnia, aż do końca wieku”.

19-20 So, go and make disciples in all nations in my name, teaching them to obey all the things that I commanded you. And (Look!) I'll be with you every day until the end of the age.

3. The Holy Apostolic New Testament: Version 2000 (Jorge Cardenas, 2001): onelord.org/THE%20APOSTOLIC%20GOSPEL%20OF%20MATTHEW%20Digital%20Appendix%20A.pdf (20-05-2013)

28.19-20 „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, chrzcząc je w imię moje, ucząc je przestrzegać wszystkiego, co wam nakazałem; a oto ja jestem z wami zawsze, aż do końca świata. Amen”.

28.19-20 Go ye therefore, and teach all nations, baptizing them in my name: Teaching them to observe all things whatsoever I have commanded you: and, lo, I am with you alway, even unto the end of the world. Amen.

W przypisie czytamy: Cytat za Euzebiuszem (Mk 16.17, Łk 24.47, Jn 20.31, Dz 2.38, Kol 3.17)

Euzebiusz z Cezarei (263-339 n.e.) był wczesnym historykiem kościelnym, który ponad 20 razy przytoczył Mateusza 28.19 z użyciem zwrotu „w imię moje”, zamiast tradycyjnego brzmienia.

Encyclopedia of Religion and Ethics: Jak sądzi wielu uczonych, tradycyjne brzmienie jest interpolacją, której nie było w tekście oryginalnym.

Niepowtarzalność słów tradycyjnego tekstu wyraźnie wskazuje na późniejszą redakcję w czasach poapostolskich (autorem tych słów jest Kirsopp Lake).

Po latach studiowania tej kwestii jesteśmy całkowicie przekonani, że cytat podany przez Euzebiusza jest poprawny, co potwierdza tekstualna zgodność, wczesna tradycja apostolska i okoliczność, że takim lingwistycznym zwrotem często posługiwał się Jezus Chrystus.

Tradycyjny zwrot czy też jakakolwiek podobna wypowiedź nie występuje w żadnym innym miejscu Nowego Testamentu lub wczesnych apostoelskich dokumentach, gdyż bezsprzecznie jest tworem późniejszym.

4. El Código Real. El Nuevo Testamento Versión. Textual Hebraica Traducción realizada de los manuscritos hebreos y arameos más antiguos a la luz del pensamiento hebraico del primer siglo (mesjaniczny rabin prof. Daniel ben Avraham Hayyim, 2004)

19 „Idźcie więc i pozyskujcie talmidim ze wszystkich narodów”.*

* Tak brzmi zakończenie tekstu hebrajskiego.

Warto odnotować, że istnieją dwie wersje. Pierwsza brzmi: „idźcie, czyńcie tevilah, doprowadzając ich do poznania Ojca i Mesjasza i Ducha, który uświęca. Pamiętajcie, aby uczyć ich zachowywać wszystkiego, co wam nakazałem, a oto ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do końca obecnego wieku”, natomiast druga, cytowana przez Euzebiusza w IV wieku, brzmi: „idźcie, zanurzajcie w wodzie w imię moje”. Okoliczność, że w żadnym przypadku zanurzenia w wodzie, który opisano w Kronice Apostolskiej, nie użyto formuły chrzcielnej „w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego”, ale wyłącznie „w imię Jezui”, to znaczy jego autorytetu, wspiera tekst hebrajski, który nie zna tej formuły, bo czyż apostołowie mogliby postąpić wbrew wskazówkom Mesjasza? Wszelkie istotne dowody historyczne w tej sprawie przemawiają za używaniem tylko imienia Jezui jako źródła władzy, które częściowo ??? oczyszczeniu w wodzie do powrotu do wiary żydowskiej czy też nawróconych pogan. Zobacz Kronikę Apostolską (Dzieje) 2.38, 8:16, 10.48 i 19.5. Ponadto, użycie w 1 Koryntian 1.13 tylko imienia Pawła pokazuje, że istniał taki zwyczaj, co harmonizuje Kronikę Apostolską. Do tej kwestii nawiązuję ponownie w sekcji komentarza.

19 Id con urgencia y hacedme tantos talmidim como podáis entre todas las naciones.

5. The New Simplified Bible (James R. Madsen, 2005)³

W tym przekładzie po w. 18 pojawiają się dwa zakończenia EM. Jedno pochodzi z łacińskiej *Wulgaty* z V wieku, ponieważ w dostępnych IV-wiecznych kodeksach NT brakuje stron zawierających zakończenie EM, a drugie jest *przypuszczalnym*⁴ brzmieniem hebrajskiego oryginału EM, datowanego na ok. 50 r. n.e.

18-20 Jezus podszedł do nich i rzekł im, mówiąc: „Dano mi wszelką władzę w niebie i na ziemi. „Idźcie i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów, chrzcząc ich w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Uczcie ich przestrzegać wszystkiego, co wam nakazałem. Oto ja jestem z wami na zawsze, aż do końca wieku” (*Łacińska Wulgata*, przekład **Hieronima z 405 n.e.**)

19-20 „Idźcie i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów, aby uwierzyli w imię moje i uczcie ich przestrzegać wszystkie słowa, które ja wam nakazałem, na zawsze” (Hebrajski manuskrypt Ew. Mateusza z I wieku .n.e.- brak formuły trynitarnej).

Przekład ten od kwietnia 2009 jest dostępny w Internecie na stronie: geocities.com/simplified-bible/index.html lub scribd.com/simplifiedbible. James R. Madsen jest znawcą Biblii, który w wieku 43 lat (w 1982 r.) przystąpił do wyznania Świadków Jehowy. Mieszka w USA (st. Kolorado).

6. Kata Mattyah: According to Matthew. Translated from 3rd Century Sinaitic Manuscript □ And Diligently Compared With The H. L. Anderson New Testament (begun in 1861), The Dead Sea Scrolls, The Aramaic Peshitta, and The Nestlé-Aland 26 Greek Text: For Readers of the English Language (Jackson H. Snyder, Vero Beach /st. Floryda, USA/, 2008): jacksonsnyder.com/yah/hebrew-matthew/kata-mattayah.htm#mattayah (28.06. 2010)

19-20 „Idąc więc *swoją drogą*,[308] pouczajcie kol ‘edah szemi,[309] uczcie ich przestrzegać wszystkiego, co ja wam nakazałem, aby enumah[310] we mnie”. [311] Koniec. [312]

19-20 So going on your way,[308] instruct kol ‘edah of shemi,[309] teaching them to observe all I commanded you; then they will enumah[310] in me.[311] The end. [312]

W przypisach dodano następujące objaśnienia:

[308] poreuqenteV oun = Idąc więc.

[309] kol 'edah = wszystkie plemiona; szem, szemi = imię, imię moje. Jego imię brzmi Jahszua, *Jahwe zbawieniem*;

[310] enumah = wiara, przekonanie, czyli uwierzyć.

[311] Tak kończy się Ewangelia Mateusza w „starym” aramejskim przekładzie Afratesa (około 340 r.).

[312] „pograżając ich w imię Ojca, Syna i Ruach haKodesz” – wielu (większość) uczonych kwestionuje to zakończenie. Kilka możliwych wcześniejszych świadectw nie zawiera formuły trynitarnej.

Historyk i komentator biblijny Euzebiusz Pamfili (ok. 310 r.), który przytoczył 18 razy tekst Mateusza 28.19, w swych woluminach nie daje po sobie poznać. Zakończenie Ewangelii Mateusza przytacza on w następującej formie:

„Idźcie więc, pouczajcie wszystkie plemiona w imię moje, ucząc ich przestrzegać wszystkiego, co wam nakazałem. A hinneh [=oto] jestem z wami przez wszystkie dni aż do zakończenia wieku!”

7. A Non-Ecclesiastical New Testament being a translation into English of Greek writings dating from the First and Second Centuries of the Common Era (Frank Daniels, 2008); wersja elektroniczna: friktech.com/rel/net.pdf (11-06-2012)

„Idźcie więc i pozyskujcie uczniów ze wszystkich narodów, chrzcząc ich w imię [moje], ucząc ich przestrzegać wszystkich nauk, które ja wam podałem. A oto ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do zakończenia wieku”.

Therefore, go and make students of all the nations, baptizing them into [my] name, teaching them to keep all of whatever precepts I gave you. And look, I am with you all the days, until the completion of the age.*

W przypisie czytamy: Takie brzmienie napotykamy kilka razy u Euzebiusza. Jego manuskrypty zawierające rozdz. 28 są starsze od jakiegokolwiek z dostępnych.

8. Hebraic Transliteration Scripture (Janet E. Shen, 2009): messianic-torah-truth-seeker.org/Scriptures/Hebraic-Tranliteration-Scripture.htm (5.09.2011)

28:19-20 „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, zanurzając ich w Imię Moje*, *HaAWI, we HaBEN, we Ruach HaKoDesZ*: Ucząc ich szomer wszystkiego, co ja wam nakazałem; a oto ja jestem z wami na zawsze, [aż] do końca olam hazeh (świata). Amein”.

*28:19-20 Go you therefore, and teach all nations, immersing them in My Name: * HaAVI, ve HaBEN, ve Ruach HaKoDesH :Teaching them to Shomer all things whatsoever I have commanded you: and, lo, I am with you always, [even] unto the end of the olam hazeh (world). Amein.”*

UWAGA: Użycie szarego koloru sygnalizuje czytelnikom nieautentyczność triadycznej formuły chrzcielnej, którą ukazano tu w formie hebraizowanej.

W przypisie czytamy: *HaSzem HaAW, we HaBEN, we Ruach HaKoDesZ*: zwrot ten nie występował w oryginale Pisma Świętego. We wszystkich pozostałych tekstach biblijnych można zauważyć, że wszystkie zanurzenia ludzi apostołowie dokonywali w imię Jehoszui.

9. Abrahamic-Faith Nazarene Hebraic Study Scriptures: Renewed Covenant (NT) with 100's of footnotes and excellent commentary (rabin Simon Altaf, Jensen Beach /st. Floryda, USA/, 2010):

19 „Idźcie więc i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów, w'tawilotim (zanurzając) ich w Imię Moje. * **20** Uczcie ich strzec i czynić wszystko, co ja wam nakazałem; a oto ja jestem z wami na zawsze, aż do końca wieku”.

*19-20 Go therefore, and make disciples of all nations, V'Tavilotym (Immersing) them in My Name. * Teaching them to guard and do all things whatever I have commanded you: and, lo, I am with you always, even to the end of the age.*

W przypisie czytamy: Według brzmienia cytatów, które używał Euzebiusz Pamfili (260-340 n.e.).

‘Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody w imię moje, wszędzie’ (Mateusza 28.19 za: E. Budge, *Miscellaneous Coptic Texts*, 1915, s. 58 ff., 628, 6365).

A także: ‘Idźcie i uczcie przestrzegać wszystkie rzeczy, które ja wam nakazałem, na zawsze’ (Matthew 28.19 z dzieła Szem Toba Ewan Bochan, *Hebrew Gospel of Matthew*, tłum. George Howard).

Historycznej zagadki nie rozwiązuje tekst Mateusza 28.19, gdyż zgodnie z consensusem panującym w szerokich kręgach naukowych nie jest to autentyczna wypowiedź Jezusa, ani nawet dokładna wypowiedź Jezusa na temat chrztu.

W *The Tyndale New Testament Commentaries*, tom 1, s. 275, czytamy: „Często dowodzi się, że słowa w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego nie są *ipsissima verba* [ściśle rzecz biorąc słowami] Jezusa, lecz (...) późniejszym liturgicznym dodatkiem”.

Uwaga redakcyjna: Zgodnie z zasadą zgodnego świadectwa dwóch lub trzech świadków usunięto dłuższy bieg tekstu, który występuje w większości przekładów Biblii, ponieważ po prostu nie istniał on w dostępnych kopiach oryginału i został dodany później. Również świadectwo wewnątrz biblijne dwóch świadków wskazuje na to, że chrztu udzielano tylko w imię Jahuszui, a nie w formie formuły w imię Abba, Syna i Ducha Świętego rozumianych jako ‘tytuły’.

Teksty Dzieje 2.38 i Pierwszy Koryntian 6.11 napisane przez dr Łukasza i rabiego Paulosa dowodzą, że w kontekście chrztu używano imienia Jahuszui. W gruncie rzeczy nie ma znaczenia, czy używamy imienia Jahuszua czy JHWH, gdyż Jego imię znaczy „JHWH, On jest zbawieniem”, co doskonale pasuje do sensu formuły stosowanej przez uczniów w pierwszym wieku i nie pasuje do późniejszej formuły z czwartego wieku wprowadzonej przez Kościół katolicki, by wesprzeć niebiblijną doktrynę o Trójcy”.

10. The Gospel of the Kingdom for Students: A Harmony of the Four Gospels (Robert Roberg, Peacemaker’s Press, Gainesville /st. Floryda, USA/, 2011): www.robertroberg.com/writings/matthew.pdf (15-09-2011)

Mt 28.19 „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im **duchowego** chrztu i **wodnego chrztu**.”

Mt 28.20 Uczcie ich przestrzegać wszystkiego, co ja was nauczyłem; a oto jestem z wami na zawsze, do samego zakończenia wieku”.

Mt 28.19 “Go and teach all nations *spirit* baptizing and *water baptizing* them.

Mt 28.20 Teach them to observe all things whatsoever I have taught you, and, lo, I am with you always, even to the consummation of the age.”

UWAGA: Wyrazy zapisane pogrubioną czcionką oznaczają, że nie występują one w greckim oryginale i zostały dodane do tekstu przez tłumacza tej Ewangelii.

W przypisie czytamy: Od tłumacza: W 28.19 wycofałem z tekstu elementy trynitarne. Wydaje się, iż zostały one dodane. Nie znajdujemy ich w żadnych najstarszych manuskryptach.

Co ciekawe, tradycyjne trynitarne brzmienie Mateusza 28.19 nie pojawia się w pismach Euzebiusza aż do czasów po Soborze w Nicei, na którym zaczęto formalnie uznawać Tróję jako oficjalną doktrynę. Dowody więc mocno przemawiają za tym, że jest to podrobiony tekst, który został włączony do Biblii w późniejszym czasie przez Trynitarian, w podobnym duchu jak 1 J 5.7-8.godstoolsforus.com/spurious-passages/.

Uwaga Roberga, że triadyczna formuła chrzcielna ‘nie występuje w żadnych najstarszych manuskryptach’ jest oczywiście błędna. Najprawdopodobniej Roberg niefortunnie zbudował to zdanie.

11. The Holy Bible or The Holy Old and New Covenants: The Victory Version (Clifford R. Besson, Kanada, marzec 2011): Informacja za C. BESSON (crbesson@mymts.net)

19 „Idźcie do nich”*. **19** “Go to them.”*

W przypisie czytamy: Tak brzmią te słowa w manuskrypcie zawierającym dzieło Ewen Bohan Szem-Toba, które widnieją w książce George’a Howarda *Hebrew Gospel of Matthew* (Mercer University Press, Macon, Georgia, U. S. A., 2002, s. 150, 151) i E. A. Wallisa Budge, *Coptic Texts, Volume V: Miscellaneous Coptic Texts in the Dialect of Upper Egypt* (London: British Museum, 1915, s. 637).

12. The Original Gospel of Matthew: The Final Reconstruction of the Earliest Matthew (Standford Rives, 2012):

19 „Idźcie i czyńcie uczniów ze wszystkich narodów w imię moje”.

19 “Go and make disciples of all nations in my name.”

Dość często przeciwnicy dłuższego, tradycyjnego zakończenia EM powołują się jeszcze na brzmienie tego wersetu w *Young’s Literal Translation of the Holy Bible* (Edinburgh 1898), gdzie m.in. słowa „w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” ujęte są w nawiasach. Ich zdaniem wskazuje to na wątpliwą autentyczność. Tekst ten brzmi: 19 having gone, then, disciple all the nations, (baptizing them – to the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Spirit, 20 teaching them to observe all, whatever I did command you,) and lo, I am with you all the days – till the full end of the

age.

Specyfiką tego przekładu jest jednak stosunkowo częste ujmowanie myśli pobocznych w zdaniach w nawiasy, toteż wydaje się, iż dra Roberta Younga nie można zaliczać do grona uczonych poddających w wątpliwość ten fragment w Mt 28.19.

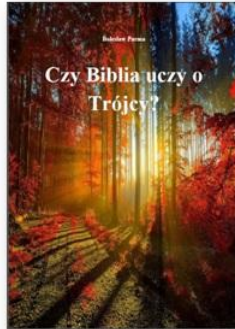
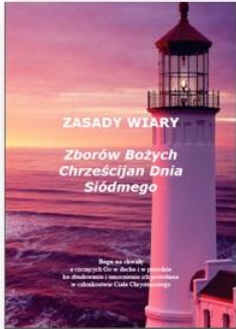

Nazwy ksiąg Nowego Testamentu i ich skróty (wg Biblii Tysiąclecia)

Ewangelia według św. Mateusza (Mt)
Ewangelia według św. Marka (Mk)
Ewangelia według św. Łukasza (Łk)
Ewangelia według św. Jana (J)
Dzieje Apostolskie (Dz)
List św. Pawła do Rzymian (Rz)
1 List św. Pawła do Koryntian (1 Kor)
2 List św. Pawła do Koryntian (2 Krn)
List św. Pawła do Galacjan (Ga)
List św. Pawła do Efezjan (Ef)
List św. Pawła do Filipian (Flp)
List św. Pawła do Kolosan (Kol)
1 List św. Pawła do Tesaloniczan (1 Tes)
2 List św. Pawła do Tesaloniczan (2 Tes)
1 List św. Pawła do Tymoteusza (1 Tm)
2 List św. Pawła do Tymoteusza (2 Tm)
List św. Pawła do Tytusa (Tt)
List św. Pawła do Filemona (Flm)
List do Hebrajczyków (Hbr)
List św. Jakuba (Jk)
1 List św. Piotra (1 P)
2 List św. Piotra (2 P)
1 List św. Jana (1 J)
2 List św. Jana (2 J)
3 List św. Jana (3 J)
List św. Judy (Jud)
Apokalipsa św. Jana [Objawienie św. Jana] (Ap)

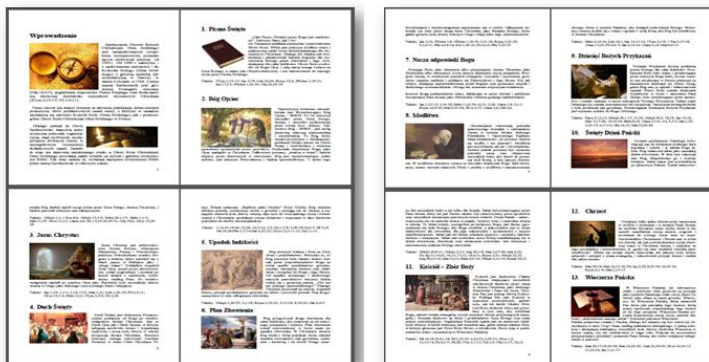

Nasze pozycje wydawnicze:

Nowości wydawnicze w zakładce broszury Traktaty – Broszury – do pobrania za darmo z naszych stron www.zboryboze.cba.pl

Nowości Wydawnicze

Ilustrowana darmowa wersja **Zasad Wiary** do pobrania z zakładki Traktaty Broszury z naszych stron www.zboryboze.cba.pl

Wydawca:

Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego.,
44-300 Wodzisław Śl., skr. poczt. 35,
nr tel. 661 316 897
www.zboryboze.pl